חג הפסח

א. כתב הרמב"ם [1] וז"ל: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים. (ומביא ראי' לזה ממ"ש ואותנו הוציא משם וממ"ש וזכרת כי עבד היית, כדלקמן ס"ג).

והנה מקור דין זה ("בכל דור ודור חייב כו'") הוא (כמו שמציין במגיד משנה) מהמשנה בפסחים [2]. וצריך ביאור: נוסח המשנה (לפי הגירסא שלפנינו. וכ"ה גם הגירסא בהמשנה של כת"י הרמב"ם [3]) הוא "חייב אדם לראות [4] כו'". וה"ז גם נפק"מ לדינא, כי לשון הרמב"ם "חייב אדם להראות [5] כו'", פירושו שאינו מספיק שהאדם יראה (בעצמו) כאילו הוא יצא משעבוד מצרים, אלא שחייב להראות זה גם לאחרים?

1) הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ו.

2) קטז, ב.

3) הו"ל ע"י הרב קאפאח — ירושלים תשכ"ב. וכן מוכרח גם מנוסח ההגדה ש־ברמב"ם שהועתק מהמשנה — ראה לקמן סעיף ב', שבנוסח ההגדה לא שינה הרמב"ם מהנוסח שבמשנה.

4) במ"מ כאן (וראה גם גירסא זו בד"ס פסחים שם) משמע, שגורס במשנה "להר־אות". אבל במשנה שבכת"י הרמב"ם [וכן מוכרח מנוסח ההגדה שלו, כבהערה הקו־דמת] לראות.

5) בכמה כת"י של הרמב"ם (ראה רמב"ם מהדורת פרנקל — ירושלים תשל"ה) — "לראות". אבל מהא שאדה"ז בשלחנו כותב "להראות" — מוכרח שגורס כן ברמב"ם (שהרי מקור הדין שבשו"ע אדה"ז שם הוא מהרמב"ם).

וביותר אינו מובן, דלכאו' דברי הרמב"ם עצמו סותרין זא"ז: בנוסח ההגדה שלו כותב "בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כו'", ואילו בהלכות חמץ ומצה כותב כנ"ל "חייב אדם להראות כו'"?

ואותה הקושיא היא גם בדברי אדמו"ר הזקן: בנוסח ההגדה שלו (וכן בתניא [6]) כותב "חייב אדם לראות כו'", ואילו בשולחנו [7] כותב "חייב אדם להראות כו'"?

ב. עוד שינוי בלשון הרמב"ם ואדה"ז מל' המשנה (וההגדה שלהם): במשנה (ובהגדה) איתא "כאילו הוא יצא ממצרים", ולשון הרמב"ם ואדה"ז היא "כאילו הוא בעצמו [8] יצא [9] עתה משעבוד מצרים". ולכאורה:

הוספת התיבות "בעצמו" ו"עתה" — עכ"פ אינה שינוי בעיקר הענין, ורק תוספת הדגשה ב"כאילו הוא יצא", שהפירוש בזה הוא: "כאילו הוא בעצמו יצא עתה".

[והא שאין מוסיפים הדגשה זו גם בנוסח ההגדה שלהם — הוא כי הפיסקא "בכל דור ודור כו'" שבההגדה היא (העתקת) ל' המשנה (וכהפיסקא לפיכך אנחנו חייבים כו' שלאחרי'), ובמילא אין מקום לשנות].

6) ריש פמ"ז.

7) סימן תע"ב ס"ז.

8) בשו"ע אדה"ז ליתא תיבת "בעצמו".

9) בשו"ע אדה"ז, הלשון: יוצא (בוא"ו).

אבל בהא דכתבו „יצא עתה משעבוד מצרים", צ"ע: לשון המשנה „חייב אדם לראות כו' כאילו הוא יצא מ־מצרים" משמעותה היא שצריך לראות את עצמו כאילו יצא מארץ מצרים, משא"כ שעבוד מצרים הרי אפ"ל וגם הי' [10] גם מחוץ לארץ מצרים?

ג. בהרמב"ם שם „בכל דור ודור כו' משעבוד מצרים", מסיים וז"ל: „שנאמר [11] ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה [12] וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית". ואינו מובן:

א) הראי' במשנה (לפי הגירסא שלפנינו) על „בכל דור ודור כו'" היא „שנא' [13] והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצ־רים".

ואף שבהמשנה של כת"י הרמב"ם (הנ"ל), וכן בנוסח ההגדה שלו שהעתיק מהמשנה [14], לא הובאה בכלל ראי' לדין זה, מ"מ צריך ביאור: מהו טעמו של הרמב"ם שהראי' לדין זה היא (דוקא) מהכתוב ואותנו הוציא משם, ולא מה־כתוב „והגדת גו' עשה ה' לי גו'" (כגירסתנו בהמשנה)?

ב) מדוע אינו מסתפק הרמב"ם בהוכחתו מהכתוב „ואותנו הוציא משם וגו'" ומביא גם „וזכרת כי עבד היית"?

ג) ההלכה „בכל דור ודור כו'" שברמב"ם שם היא (ככל ההלכות שב־פרק זה) בנוגע להחיוב דליל חמשה עשר בניסן [וכמו שממשיך [15]: „לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה כו'"]. ואינו מובן: הציווי „וזכרת כי עבד היית . . כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית" אין לו זמן מיוחד בשנה (שהוא טעם על שמירת שבת [16] או על „הענק תעניק לו גו'" [17]), משא"כ החיוב ד„להראות כו' כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים" הוא בליל ט"ו בניסן דוקא?

ד. והנה דין הנ"ל שברמב"ם, שב־כל דור ודור חייב אדם (לא רק לראות אלא גם) להראות כו', מביא גם רבינו הזקן בשולחנו (כהובא לעיל סוס"א). אלא שבנוגע להמקור של הלכה זו בתורה (היינו: הכתוב שממנו נלמד דין זה) — משנה רבינו הזקן ממש"כ הרמב"ם (אף ש(כללות) הלכה זו העתיק רבינו הזקן מהרמב"ם, כמצויין בגליון שם): הרמב"ם כותב (מובא לעיל ס"ג) שמקור הלכה זו הוא מהכתוב „ואותנו הוציא משם וגו'"; ואילו רבינו הזקן כותב: „שנאמר [18] בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

והנה הטעם לשינוי זה — מובן

10) כי פרעה הי' שולט מסוף העולם ועד סופו והיו לו שלטונים כו' (מכילתא לבשלח יד, ה).

11) ואתחנן ו, כג.

12) ואתחנן ה, טו. ראה טז, טו. תצא כד, כב. ובראה (טז, יב) ותצא (שם, יח) בהשמטת תיבת ארץ. ועוד יש לחלק בפי' הכתובים (עיין במפרשים שם). ואכ"מ.

13) בא יג, ח.

14) ומכיון שבנוסח ההגדה לא שינה מלשון המשנה (כנ"ל ס"ב), מוכח שכ"ה גירסתו בהמשנה.

15) בהלכה ז.

16) ואתחנן שם.

17) ראה שם.

בפשטות: רבינו הזקן סובר (וכמו ש־מעתיק בנוסח ההגדה שלו [17]) שהגירסא (העיקרית) במשנה (הנ"ל) היא כה־גירסא שברוב הספרים "בכל דור ודור כו' שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (ודלא כגירסת הרמב"ם, ש־במשנה לא הובאה ראי' לדין זה), ולכן כותב גם בשולחנו שהלכה זו נלמדת מהכתוב "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

אבל — זה גופא (שמחולקים בנוגע לגירסא) טעמא בעי.

ועוד צ"ע: מדוע מביא אדה"ז רק "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", ומשמיט התיבות "והגדת לבנך ביום ההוא [18] לאמר" שהובאו במשנה?

ואין לומר שהראי' דאדה"ז היא (לא להחיוב להראות בכל דור ודור, כ"א) רק על זה שהמציאות דיצי"מ ישנה בכל דור ודור, ולכן משמיט "והגדת לבנך" — כי (נוסף על זה שאינו מובן: מדוע אינו מביא גם הראי' על החיוב, הרי) לפי"ז הו"ל להביא רק "עשה ה' לי בצאתי ממצרים", ולהש־מיט גם התיבות "בעבור זה"?

ה. עוד שינוי בשו"ע אדה"ז לגבי הרמב"ם: לשון הרמב"ם היא "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד כו'"; ואילו לשון אדה"ז היא: "ועל דבר זה צוה הקב"ה וזכרת כי עבד היית במצרים, כאילו אתה בעצמך היית במצרים עבד כו'".

18) ובפרט, שההוכחה על ש"עשה ה' לי גו'" מדבר גם בדורות הבאים היא מ"ביום ההוא" (מהרש"א פסחים שם).

וע"פ הידוע שרבינו הזקן דייק בלשונו הזהב בכל תיבה ותיבה — נראה ברור, שבזה שרבינו הזקן (משנה מל' הרמב"ם, ו)מוסיף תיבת "במצרים" (הן בהעתקת לשון הכתוב וזכרת גו' והן בהפירוש "כאילו כו'"), כוונתו בזה [19] היא להשמיענו, שהחיוב ד"ל־הראות את עצמו" הוא (לא רק שיראה "כאילו אתה בעצמך היית עבד" סתם, כי אם) שיראה "כאילו אתה בעצמך היית במצרים עבד", שהעבדות דמצרים היא עבדות מיוחדת — בפרך וכו'. [ויש לומר, שפרט זה (לדעת רבינו הזקן) הוא גם לעיכובא, שבאם יצייר בעצמו שנגאל מעבדות סתם — לא יצא ידי חובתו].

וצ"ע מנ"ל לרבינו הזקן לחלוק על הרמב"ם ולחדש שהאדם מחוייב להר־אות את עצמו כאילו נגאל מעבדות מיוחדת דמצרים [20]?

גם צריך להבין: לשון הרמב"ם היא "ויצאת לחירות ונפדית" [21], ואילו רבינו הזקן משנה מלשון הרמב"ם וכותב "ונפדית ויצאת לחירות"?

19) אבל הא שאדה"ז משמיט תיבת "בתורה" ותיבת "כלומר" — יש לומר, שזה שינוי רק בסגנון. ועוד י"ל בזה ואכ"מ.

20) ואין לומר שאדה"ז מפרש כן כוונת הרמב"ם — כי מכיון שבכתוב (ואתחנן וראה שם) נאמר "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", והרמב"ם מעתיק מהכתוב רק "וז־כרת כי עבד היית" ומשמיט "במצרים" (אף שזה בא בהמשך למ"ש לפנ"ז "כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים"), מוכח, שכוונת הרמב"ם בזה היא לרמז, שהחיוב לראות הוא רק שנגאל מעבדות סתם.

21) אף ששם פ"ז ה"ב כתב: פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות.

ו. והביאור בכל הנ"ל:

בהדין (שברמב"ם ובשו"ע אדה"ז) „בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים" — מחדש כמה ענינים:

א) המציאות. והוא — שהגאולה דיצי"מ היא פעולה נמשכת „בכל דור ודור". כי „אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים": זה מה שאנו נמצאים עתה במצב דחירות — הוא מפני שהגאולה דיצי"מ נמשכת[22] גם עכשיו.

ב) החיוב. והוא, אשר [נוסף למצות זכירת יצי"מ שבכל יום (ביום ובלילה)[23], שמצוה זו הוא מקיים גם כשהוא מזכיר (רק) יציאת מצרים שהיתה לאבותינו[24]] — יש חיוב על האדם לראות (להרגיש) „כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים".

ג) החיוב ד„להראות". והוא, שאין מספיק שהאדם יראה (ירגיש) בעצמו „כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים", אלא שחייב הוא גם להראות (הרגש) זה.

ד) החיוב „להראות כו' כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים" הוא לא רק בעת אמירת ההגדה, אלא גם ב„כל מעשה לילה זה". והיינו דהגם שאומר בהגדה „בכל דור ודור כו' כאילו הוא יצא ממצרים" [וגם לפנ"ז הוא אומר „ואילו לא הוציא כו' הרי אנו כו' משועבדים היינו כו'"], מ"מ אינו יוצא עדיין החיוב ד„להראות" [אף שגם אמירת ההגדה היא הגדה לאחר, כדלקמן סעיף ח'], כי אם צריך גם „לאכול ולשתות . . דרך חירות", בכדי לבטא ולהראות הרגש זה ד„כאילו הוא בעצמו כו'" ב„כל מעשה לילה זה".

ז. ועפ"ז יובן מה שהרמב"ם ואדה"ז הוצרכו להביא גם „וזכרת כי עבד היית" — ואין מסתפקים בהראי' מהכתוב „ואותנו הוציא משם וגו'", או מהכתוב „בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" — כי ההוכחה מכתובים אלו היא רק על המציאות, שהגאולה דיצי"מ היא פעולה נמשכת בכל דור ודור. אבל אין מזה הוכחה שיש חיוב על האדם לראות „כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים". כי אף שהמציאות דיצי"מ היא בכל דור, מ"מ יש לומר שהחיוב דזכירת יצי"מ הוא רק לזכור יצי"מ כמו שהיתה בפשטות — לאבותינו

[ואף שהתיבות „עשה ה' לי גו'" באות בהמשך ל„והגדת לבנך", וכן „ואותנו הוציא משם וגו'" בא בהמשך

---

22) ראה בארוכה בהגש"פ (עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים) ע' שעא ואילך (בהוצאת תשל"ט).

23) רמב"ם הל' ק"ש פ"א ה"ג. שו"ע אדה"ז ר"ס ס"ז.

24) לפי מה שפירש בתניא (רפמ"ז) כוונת המשנה — הרי גם החיוב ד„לראות א"ע כו'" הוא „בכל יום ויום", כדלקמן ס"י והערה 31. ועפ"ז מסתבר דכן ס"ל לאדה"ז גם בשו"ע — דמהו ההכרח לחדש מחלוקת בין המפורש בתניא ובפשטות — לגבי הסתום בשו"ע (וברמב"ם)?!

ומ"ש בפנים הוא ליתר שאת — די"ל דג"ז חידוש — באם ימצא הכרח למחלוקת הנ"ל; ואז יומתק גם מה שלא הובא ברמב"ם ושו"ע אדה"ז שם החיוב דלראות א"ע כאילו הוא יצא ממצרים.

למ"ש לפנ"ז [25] "ואמרת לבנך" — הרי זהו רק בנוגע להגדה ואמירה, שבה־סיפור דיצי"מ צריך לומר גם "לי" ו"אותנו". אבל אין מזה הוכחה שהאדם חייב לראות את עצמו (להרגיש) כאילו יצא עתה משעבוד מצרים, וכ"ש — שאין מזה הוכחה שיש חיוב על האדם לראות "כאילו יצא עתה משעבוד מצרים" גם בשאר מעשה לילה זה, שלא בעת אמירת הגדה].

ולכן מוסיפים הרמב"ם ואדה"ז "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כו' כאילו אתה בעצמך כו'", שהציווי (ובפרט שבא עוה"פ) "וזכרת גו'" הוא (לא רק לזכור יצי"מ שהיתה לאבותינו, אלא גם) "על דבר זה", על הענין ד"ואותנו הוציא גו'" ו"עשה ה' לי גו'",

ולאחרי שאנו יודעים מהכתוב "וזכרת גו'" שחייב אדם לזכור (ולראות את עצמו) "כאילו אתה בעצמך כו'" — למדים אנו מזה, אשר חיוב זה בליל הפסח צריך להיות לא רק "לראות" אלא גם "להראות", ואשר חיוב זה הוא (לא רק בעת אמירת ההגדה, אלא) גם "כשסועד אדם בלילה הזה", כדלקמן.

ח. מההוספות שבמצות סיפור ב־יצי"מ בליל ט"ו בניסן על מצות זכירת יצי"מ שבכל יום, הוא — "והגדת לבנך", היינו: שאין מספיק שיזכיר יצי"מ לעצמו, אלא צריך לומר גם (לבנו או) לאחר [26].

[וזהו הטעם למה שאמרו [27], שבאם אין לו בן או אשה כו' שישאלו אותו "הוא שואל לעצמו" — כי מכיון שה־חיוב בליל הפסח הוא לספר יצי"מ לאחר, לכן (כשאין מי שישאל אותו) צריך הוא לשאול את עצמו, כי ע"י שהוא שואל את עצמו נעשה "אחר" לגבי עצמו, וע"י שמשיב על שאלתו ומספר לה"אחר" שבעצמו [28], הוא מקיים בזה מצות "והגדת גו'"].

ומכיון שמצינו בפרט אחד מכללות עניני זכרון יצי"מ (הסיפור) — שליל יצי"מ מוסיף בו החיוב ד"לאחר" דוקא, למדין מזה (להרמב"ם ואדה"ז) על הכלל כולו, גם על הפרט שצ"ל רואה א"ע כאילו הוא יצא כו', שצ"ל לאחר דוקא — להראות; וכן ב"כל מעשה לילה זה" [29].

ט. ע"פ הנ"ל יובן גם דיוק לשונו הזהב של רבינו הזקן במה שכותב "שנאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"

---

25) ואתחנן שם, כא.

26) ראה מנ"ח מצוה כא. ובמקומות שצויינו בהגש"פ הנ"ל ע' טו.

27) פסחים קטז, א. רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ג. שו"ע אדה"ז סתע"ג ס"מ.

28) ועי"ז באה גם הוספה עקרית בהב־נת הדברים לבוריים ולעומקם וע"ד מחז"ל במעלת הסדרן שהוא גם פלפלן (ירוש' סוף הוריות), ולהעיר גם מספרי (לדברים א, יג. הובא בפרש"י שם): מה בין נבונים לחכמים כו' נבון כו' כשאין מביאים לו לראות מביא משלו ורואה. ועפ"ז יומתק המובא בכ"מ (שבת קמה, א ובכ"מ): הוא מותיב לה והוא מפרק (משני) לה.

29) ולהעיר מהשקו"ט האם ההסיבה היא פרט ותנאי באכילת מצה וכיו"ב, או להיפך: האכילה פרט בדין הסיבה. וי"ל נפק"מ באם לאחרי שאכל בלא הסיבה בא רבו שא"א לו להסיב וכיו"ב. — ראה לקו"ש חי"א ע' 14 ואילך.

— אף שלכאורה כנ"ל: באם הראי' היא על המציאות (שיצי"מ היא בכל דור ודור), הו"ל להעתיק רק "עשה ה' לי בצאתי ממצרים" ולא התיבות "בעבור זה"; ובאם הראי' על החיוב ד"להראות כו'", הו"ל להעתיק גם התיבות "והגדת לבנך" (שהרי הא שה־חיוב בליל הפסח הוא לא רק "לראות" אלא גם "להראות", אנו יודעים ממ"ש "והגדת לבנך", כנ"ל) —

כי עי"ז הוא מדגיש ששייכות ה־חיוב "להראות" להכתוב "והגדת גו' ממצרים" הוא לא להציווי (והפרט) ד"והגדת", כ"א ל"בעבור זה" — ל־כללות הזמן (עליו נאמר "והגדת לבנך" — לאחר) — "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך"[30] צריך להיות כל מעשה דווכרת דיצי"מ באופן ד"לאחר".

ו. ע"פ הנ"ל שהחיוב "להראות כו'" הוא רק בליל הפסח, אבל החיוב שבכל השנה (שנלמד מהציווי "וזכרת גו'") הוא רק "לראות" — יתורץ זה שבמשנה ובמילא בנוסח ההגדה של הרמב"ם ואדה"ז כי "חייב אדם לראות כו'" (אף שהחיוב הוא גם "להראות"), כי הכוונה בפיסקא זו היא — הקדמה וטעם לפיסקא שלאחרי': לפיכך (דה־מבואר לפני זה) אנחנו חייבים להודות כו' (בלילה זה); לא לבאר חיובי הלילה, כ"א גודל הענין דיצי"מ — דיציאה זו היא "בכל דור ודור" — מבלי הבדל ובכל ימי דור ודור — שלכן "חייב אדם לראות את עצמו" (תמיד[31]) "כאילו הוא יצא ממצ־רים"[32].

ומה שאין מזכירים ב"הגדה" החיוב ד"להראות" שבליל הפסח — הוא בדוגמא שאין מזכירים החיוב דארבעה כוסות וכו'. והטעם בפשטות מפני ש־עושים זה בפועל, והוא הטעם בנוגע להחיוב ד"להראות" — כי האמירה וההגדה וכו' לאחר (כנ"ל ס"ח) ה"ז הבפועל ד"להראות"[33].

יא. ועדיין אינו מובן: הרי מקור הדין ש"בכל דור ודור חייב אדם כו'" הוא מהמשנה, ומכיון שלשון המשנה (לפי גירסת הרמב"ם ואדה"ז) היא "חייב אדם לראות כו'", מנא להו להּ־רמב"ם ואדה"ז מהש"ס שיש חיוב גם להראות?

והביאור בזה:

בגמרא שם: "אמר רבא צריך ש־יאמר ואותנו הוציא משם". ולכאורה מה מוסיף בזה על אמירתו — שבמשנה

---

30) מכילתא פרשת בא. שו"ע אדה"ז סתע"ג ס"ג.

31) וזהו שבתניא (שם) פירש כוונת המשנה ומוסיף "וכל יום ויום" ובמילא כ' "לראות" החיוב שבכל יום.

ומה שלא הביאו הרמב"ם ואדה"ז הדין "לראות א"ע כו'" רק בהל' פסח ולא (בה־חיוב דכל השנה) בהל' ק"ש — כי כך נמצא בש"ס (וכמו בכ"מ עד"ז). וראה לעיל הערה 24.

32) ובדוגמת המשנה אראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה כו' שסידרו בנוסח ההגדה — אף שהמשנה מדברת בענין זכירת יצי"מ בכל יום.

33) אותם הגורסים במשנה (ובמילא גם בהעתקתה שבנוסח ההגדה) "להראות" (כנ"ל הערה 3) — ועפ"ז לדעתם הפי' בכל דור ודור הוא — בליל טו בניסן — ה"ז בדוגמת החיוב דאמירת הלל וכו' שאומר הדין דחייבים להלל ולאח"ז: ונאמר לפנינו כו'.

— „בכל דור כו' לראות א"ע כאילו הוא יצא ממצרים".

והביאור בזה: הלשון „ואותנו" (לרבים) מורה שבעת אמירתו יש עוד מי שהוא. וזהו „צריך שיאמר ואותנו הוציא משם" — כפי' הרשב"ם: צריך להראות א"ע כאילו יצא משם.

ומובן, שהדין „צריך שיאמר ואותנו (לשון רבים) כו'", הוא לא פרט ב־„והגדת לבנך" — כי ב„והגדת לבנך", גם כשאומר בלשון יחיד (ואותי הוציא) יש עוד מי שהוא, כי אם — הוא ענין בפני עצמו.

ומזה למדים הרמב"ם ואדה"ז החיוב ד„להראות", ושחיוב זה הוא בנוגע ל„כל מעשה לילה זה".

יב. הביאור בזה שהרמב"ם ואדה"ז כותבים שהחיוב הוא כאילו יצא (רק) „משעבוד מצרים" — אף של' המשנה היא (וכן העתיקו בנוסח ההגדה) „יצא ממצרים":

מכיון שכוונת המשנה ב„חייב אדם לראות כאילו הוא יצא ממצרים" היא (כמו שמפרשים הרמב"ם ואדה"ז) ש־יראה כאילו יצא עתה (היינו דרגע לפנ"ז הי' במצרים, ורק עתה יצא משם) — אי אפשר לומר, שהכוונה ב„יצא ממצרים" היא שיצא (עתה) מהמקום דארץ מצרים[34], כי זהו היפך המוחש[35]. [ובפרט שנצטווינו „לא תוסיפו לראותם עד עולם"[36] — שלא לחזור למצרים — הרי מצד ציווי זה אין שייך (ומכ"ש שאין מקום לחיוב) שיראה א"ע רגע לפנ"ז במצרים[37]]. ולכן צ"ל, שהכוונה ב„יצא ממצרים" היא להיציאה משעבוד מצרים[38].

יג. הטעם להשינויים (דלעיל ס"ד וה') בין לשון אדה"ז בשולחנו ללשון הרמב"ם

— (א) הרמב"ם מביא הפסוק ואותנו הוציא גו', ואדה"ז מביא הפסוק בעבור זה גו'; (ב) הרמב"ם כותב „עבד" סתם, ואדה"ז מוסיף „במצרים עבד"; (ג) הרמב"ם כותב „ויצאת לחירות ונפדית" ואדה"ז כותב „ונפדית ויצאת לחירות" —

יש לומר, כי שינויים אלו הם

---

34) והא שבמשנה נאמר „ממצרים" — כי לשון המשנה היא „לשון קצרה" (הקדמת הרמב"ם לפיה"מ), אבל גם כוונת המשנה היא לשעבוד מצרים, כבפנים. ומכיון שבנוסח ההגדה של הרמב"ם ואדה"ז נעתקה פיסקא זו מהמשנה (כצורתה), לכן גם הלשון בנוסח ההגדה היא „ממצרים".

והא שגם בתניא שם כותב אדה"ז „מ־מצרים" — אף שבתניא שם מוסיף התיבות „וכל יום ויום", וגם תיבת „היום" — הוא, לפי שהענין דיציי"מ שבכל יום שמבאר שם, שהיא ברוחניות, „יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף", היא (לא „משעבוד מצרים", כ"א) „ממצרים" (לשון מצרים וגבולים).

35) משא"כ „שעבוד" — שתלוי בהר־גש, ויכול לשעבד א"ע בכו"כ ענינים וכו'.

36) בשלח יד, יג. מכילתא שם.

37) ואף שהציווי „לא תוסיפו גו'" הוא מצד זה שהי' יציאת מצרים, והחיוב לראות כאילו שיצא עתה ממצרים הוא מצד זה ש„אילו לא הוציא כו'" — מ"מ: הציווי לא תוסיפו גו' שולל ההרגש שברגע לפנ"ז הי' במצרים (מכיון שיש בזה איסור).

38) ובזה יובן מה שאדה"ז מביא הכתוב (ראה טו, יב. תצא כד, יח) „וזכרת כי עבד היית במצרים" ולא הכתוב הקודמו (ואתחנן ה, טו. ראה טו, טו) „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים". ועוד י"ל ואכ"מ.

בהתאם להחילוק שביניהם בגירסת המשנה:

לפי גירסת הרמב"ם — לא הובאה במשנה הראי' על "בכל דור ודור חייב אדם כו'" מהכתוב "עשה ה' לי בצאתי ממצרים". וי"ל טעמו — כי יש לומר, שהפסוק הוא כפשוטו, שנאמר להדור של יוצאי מצרים.

ולכן גם בספרו מביא הרמב"ם ה' פסוק "ואותנו הוציא משם וגו'", כי בו מפורש (ואומרים זה ג"כ בההגדה) "למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ גו'", והרי רובם ככולם של באי הארץ לא היו מיוצאי מצרים.

אמנם לפי גירסת אדה"ז במשנה "שנאמר והגדת לבנך כו' " — הרי מפורש במשנה שגם מהכתוב "עשה ה' לי גו'" יש ראי' ל"בכל דור ודור". ולכן מביא אדה"ז בשולחנו פסוק זה (שהובא במשנה).

יד. והנה חילוק זה — אם הענין ד"בכל דור ודור כו'" נלמד מהכתוב "עשה ה' לי גו'", או שנלמד מהכתוב "ואותנו הוציא משם גו' " — י"ל דנוגע גם לדינא.

והביאור בזה: מהכתוב "ואותנו הוציא משם" יודעים רק שהענין ד"הוציא משם" (בכללות) הוא גם בדורות שלאח"ז — "אותנו". אבל אין מזה הוכחה, שזה מה "שאותנו הוציא משם" הוא באותו האופן שהוציא את אבותינו.

משא"כ מהכתוב "עשה ה' לי בצאתי ממצרים" — מכיון שאומר "לי" ולא "לנו" [39], היינו: שהכתוב מדגיש ש־מדבר בענין כזה שרק האב [שהי' ב־מצרים [40]] יכול להרגיש ולא הבן, מוכח שהכוונה היא לאותה היציאה ממצרים שהיתה לאבותינו. ומכיון ש־הכתוב מדבר גם בדורות הבאים (כאמרו "ביום ההוא" [41]) — הרי מוכח, שהיציאה ממצרים שבכל דור ודור היא כמו "שעשה ה' לי", באותו האופן כמו שהיתה בפעם הראשונה.

ועפ"ז מובן מה שלפי דעת הרמב"ם — החיוב לראות הוא רק "כאילו אתה בעצמך היית עבד", עבד סתם; משא"כ

---

39) ואף שדיוק הלשון "לי" הוא "לי ולא לו" — הרי דיוק זה הוא בנוגע לבן רשע, ומכיון שהכתוב מדבר (בעיקר) בבן שאינו יודע לשאול (מכילתא שם. שו"ע אדה"ז סתע"ג סמ"ב) [אלא שבכתוב יש גם "רמז תשובה לבן רשע" — לשון רש"י עה"פ] — מוכח מזה, שפשוטו של "לי" הוא כבפנים.

40) ואף שלפי גירסת אדה"ז במשנה "שנאמר והגדת גו' " [שמהכתוב "עשה ה' לי גו' " מוכח שיצי"מ היא בכל דור] מוכרח לומר שהכתוב מדבר גם בדורות הבאים, [ושכוונת הלשון "לי" היא (לא רק שאומר בהלשון שאמר מרע"ה, כי אם, שהכוונה בזה היא) לזה ש"הוא יצא ממצרים"].

אעפ"כ: מהא דקאמר בכתוב "לי" (ולא "לנו"), הנה מדיוק זה למדים, שהכוונה בזה היא להדגיש (נוסף על ההדגשה "לי" ולא לאבותינו — גם לי ולא "לנו", היינו: ענין השייך רק להאב ולא להבן. ומכיון שחילוק זה שייך רק בהדור שיצאו ממצרים — שבדור זה, הרגיש האב (שהי' במצרים. משא"כ הבן) שיצא מהעבדות דמצרים — מזה למדים, ההדגשה ד"לי" (ולא "לנו") גם בנוגע לדורות הבאים, שגם אז יש הענין הנרמז בהדגשה זו, היינו: שיראו את עצמם כאילו יצאו (לא רק מעבדות סתם, אלא) מעבדות המיוחדת דמצרים.

41) מהרש"א פסחים שם.

לדעת אדה"ז — החיוב לראות הוא „כאילו אתה בעצמך היית במצרים עבד", עבדות מיוחדת דמצרים — כי מהכתוב „ואותנו הוציא משם גו' " (המובא ברמב"ם) מוכח רק שבכל דור ודור יש הענין ד„הוציא משם" ב־כללות, משא"כ מהכתוב „עשה ה' לי גו' " (המובא בשו"ע אדה"ז, ממשנה) מוכח גם שהיציאה מצרים שבכל דור ודור היא בשוה להיציאה שהיתה ב־פעם הראשונה.

טו. ע"פ הנ"ל יובן גם זה שה־רמב"ם כותב „ויצאת לחירות ונפדית", ואילו אדה"ז — „ונפדית ויצאת ל־חירות". והביאור בזה:

ברמב"ם הל' שמיטה ויובל[43] ז"ל: מר"ה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדין לאדו־ניהן . . כיון שהגיע יום הכפורים תקעו ב"ד בשופר נפטרו עבדים ל־בתיהן.

ומזה נראה, שגם בכל יציאה מעבדות — ישנם שני ענינים: (א) יציאה משעבוד (מלאכה וכיו"ב). (ב) חזרה למקומו ורשותו בכל; אלא שביובל — שני ענינים אלו, חלוקים הם גם בזמן; ובגאולה מעבדות שע"י גט שחרור וכיו"ב — שני הענינים הם בבת אחת. וי"ל שבכל שחרור כן הוא — אלא שאינו דין, משא"כ ביובל — והתורה על הרוב תדבר: תחלה משתחרר ואח"כ יוצא מבית האדון וחוזר לביתו.

וזהו שהרמב"ם (בהל' חמץ ומצה שם) לאחר „ויצאת לחירות" מוסיף „ונפדית" (שהרי מצוה לספר ולבאר ביצי"מ) — כי „ויצאת לחירות" מפורש (רק) שאינו משועבד לאדונו, ומוסיף „ונפדית" — ש(גם) נפטר לביתו, כי „פדות" פי' הוא הבדלה[44], ובנדו"ד: הבדלה ממקומו ורשותו של האדון (היינו: שנפטר לביתו).

טז. והנה מהענינים שהעבדות ב־מצרים שונה משאר עבדות הוא — שכל זמן שהעבד הי' נמצא בארץ מצרים לא הי' אפשר שישתחרר וייעשה בן חורין. ורק כאשר העבד הי' בורח ממצרים ומגיע ל„פי החירות" — אז נעשה בן חורין[44].

ועפ"ז נמצא, שהסדר של „יציאה לחירות", ו„פדות" בגאולה מעבדות במצרים, הייתה באופן הפוך מאשר בגאולה מעבדות סתם: בגאולה מעב־דות סתם — בתחילה היא ה„יציאה לחירות" („לא משתעבדין לאדוניהן") ואח"כ — ה„פדות" („נפטרים לבתי־הן"); משא"כ בהגאולה מעבדות מצרים — מכיון שכל זמן שהעבד הי' נמצא במצרים לא הי' אפשר שייעשה בן חורין, הרי נמצא, אשר בתחילה הוא ה„פדות", היינו: היציאה ממקומו ור־שותו של האדון, ורק לאחרי זה נעשה ה„יציאה לחירות".

ועפ"ז מובן השינוי שבין לשון אדה"ז ללשון הרמב"ם — מה שה־רמב"ם כותב „ויצאת לחירות (ואח"כ) ונפדית", ואדה"ז כותב „ונפדית (ואח"כ)

---

42) פ"י הי"ד.

43) ראה וארא ח, יט: ושמתי פדות, וברש"י שם: שיבדיל כו'.

44) מדרש לק"ט ושכ"ט בשלח (יד, ב).

ויצאת לחירות" — כי לפי"ד הרמב"ם, החיוב ד"וזכרת גו'" הוא "כאילו אתה בעצמך היית עבד" (עבד סתם), וב־יציאה מעבדות סתם — בתחילה היא ה"יציאה לחירות" ואח"כ — ה"פדות"; משא"כ לדעת אדה"ז שהחיוב ד"וזכרת גו'" הוא "כאילו אתה בעצמך היית במצרים עבד", לכן הסדר "ונפדית (ואח"כ) ויצאת לחירות" — כי בה־יציאה מעבדות מצרים, בתחילה — "פדות" ואח"כ "יציאה לחירות".

* * *

ויה"ר שבקרוב ממש נזכה להחרות דגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

(משיחות י"א ניסן ואחש"פ תשל"ה)